

„Bonaparte ante portas.” Napóleon, Dzsezzár pasa és II. Basír emír (1798–1804)

Ferwagner Péter Ákos
Szegedi Tudományegyetem

Cikkemben Bonaparte Napóleon tábornok 1799-es palesztinai hadjáratának térségbeli, elsősorban libanoni következményeit vizsgálom. Az a célom, hogy bemutassam, a franciák megjelenésének milyen hatása volt a régióban érdekelt Anglia magatartására, és hogyan alakult a legbefolyásosabb főszereplők, Napóleon, Dzsezzár szaidai oszmán kormányzó (*váli*), valamint II. Basír libanoni emír kapcsolatrendszere.

A történet közvetlen előzményei több mint húsz évvel korábbra nyúlnak vissza. 1775 körül tűnt fel az Oszmán Birodalomhoz tartozó, a Földközi-tenger keleti partvidékén található Akkóban és Szaidában (az egykori Szidónban) a törökök szolgálatában álló, boszniai származású Ahmed el-Dzsezzár pasa,¹ aki a következő két évtizedben kiterjesztette a környékre a hatalmát és megpróbálta korlátozni a libanoni emírek Fényes Portával szembeni meglehetősen széleskörű és a 17. században kiépített önállóságát. Leválasztotta Bejrútot a Libanon-hegységről, Juszuf Siháb emír (1770–1788) ellen uszította a fivéreit, beleavatkozott a drúz klán-főnökök harcaiba. 1785-ben szaidai pasának nevezték ki (az autonóm libanoni hegyvidék szorosabb ellenőrzése érdekében az oszmán kormány Szaida központtal 1660-ban önálló vilajetet hozott létre²), s ezután látott hozzá Akkó megerősítéséhez, ahová 1788-ban Szaidából át is helyezte a pasalik székhelyét.³ A várost a legjelentősebb környékbeli kikötővé akarta fejleszteni Bejrút, Szaida és Jaffa kárára. Ennek köszönhetően Akkó a Levante legjelentősebb kikötővárosává fejlődött és valóságos gyapot-, gabona- és olívaraktárrá alakult át.⁴ Ezek az építkezések hamarosan nagyszerű szolgálatokat tesznek majd: Napóleon képtelen lesz bevenni a várost, s így nem tud majd tovább nyomulni Szíria belseje felé.⁵

Dzsezzár Akkóra támaszkodó centralizációs törekvései csak annak köszönhetően valósulhattak meg, hogy erős, több mint tízezer, főként magrebi származású harcosból álló zsoldossereget állított föl. Ennek költségeit pedig úgy teremtette elő, hogy rátette a kezét a libanoni emírek által beszedett adókra, valamint végletekig kizsigerelte a fennhatósága alatt

¹ Malcolm E. Yapp: *The Making of the Modern Near East 1792–1923*. Longman, London, 1987. 130.

² Abdul-Rahim Abu-Husayn: *The View from Istanbul. Lebanon and the Druze Emirate*. I.B. Tauris, London, 2004. 11.

³ Axel Havemann: *Rurale Bewegung im Libanongebirge des 19. Jahrhunderts: ein Beitrag zur Problematik sozialer Veränderungen*. K. Schwarz, Berlin, 1983. 322.

⁴ Jens Hanssen: *Fin de Siècle Beirut. The Making of an Ottoman Provincial Capital*. Clarendon Press, Oxford, 2005. 27.

⁵ Paul Masson: *Histoire du commerce français dans le Levant au XVIIIe siècle*. Librairie Hachette, Paris, 1911. 292–295.

élő parasztságot. Intézkedéseire masszív kivándorlás volt a válasz, aminek nyomán a vidék elszegényedett, a mezőgazdasági termelés visszaesett. Ezenkívül monopóliumot vezetett be az európaiakkal folytatott élelmiszerkereskedelemben.⁶ Ő honosította meg azt a gyakorlatot, hogy mintegy „bérbe adta” a libanoni emíri tisztséget, s aki hajlandó volt érte többet fizetni, azt nevezte ki.⁷

Hogy eleget tegyen Dzsezzár igényeinek, Juszuf Siháb Libanonban kénytelen volt adót emelni, ami népszerűtlenné tette, s előkészítette a terepet az uralma elleni lázadásnak. Dzsezzár olyan sikeres volt az emír elleni szervezkedésében, hogy az 1780-as években a rendkívül gazdag, tekintélyes, a politikai küzdelmek befolyásos szereplője, a drúz Dzumblatok támogatásával az egyik Siháb a másik után lázadt fel Juszuf ellen, mígnem 1788-ra az ország a polgárháború szélére sodródott. Juszuf brutális kegyetlenséggel próbált úrrá lenni a lázadáson, egyes rokonait saját kezűleg gyilkolta meg, másokat pedig megvakított.⁸ Dzsezzár (az itt látható rajzon egy bűnös felett ítélezik) végül csatában legyőzte Juszuf Sihábot, megdöntötte a hatalmát, a helyébe pedig egyik távolabbi rokonát, Basír Sihábot ültette.

Az ekkor mindössze 21 éves, a libanoni Gazírban született Basírnak nehéz gyermekora volt. Apját, Kászim ibn Omart korán, már születése évében, 1767-ben elvesztette, a családja pedig gyakorlatilag megfeledkezett róla (anyja hamarosan újra férjhez ment), s így szegénységben és nélkülözésben nőtt fel. Talán ennek köszönhető, hogy erős akaratú, bizalmatlan, ravasz és éles

eszű fiatalember lett belőle, aki képes az önálló ítéletalkotásra. Tudott kegyetlen és udvarias is lenni, amit magas intellektusával kombinált. 13 évesen a libanoni hegyvidék egyik legjelentősebb városa, Deir-el-Kamar közelében található emíri székhelyre, Beiteddínbe került, s fiatalemberként apja unokatestvére, Juszuf Siháb szolgálatába állt. Hamar kitűnt bölcsességével. Belekeveredett a politikai csatározásokba, ugyanakkor 1787-es házassága révén jelentékeny vagyonhoz jutott (felesége egy távoli rokonának volt a gazdag özvegye). Juszuf

⁶ Ennek a szituációnak a legnagyobb vesztesei azok a francia kereskedők lettek, akik immár nem tudtak alacsonyabb áron vásárolni közvetlenül a helyi termelőktől. Az ellentétek miatt az 1790-es években a francia kereskedőket ki is utasították Akkóból. Nem meglepő ezek után, hogy a párizsi kormány szemében Dzsezzár a vérengző és kegyetlen despota prototípusa lett, aki semmibe veszi a liberális gazdasági szabályokat. Így alakulhatott ki Dzsezzár rossz európai „sajtója”, s vált neve a kegyetlenség szinonimájává.

⁷ Caesar E. Farah: *The Politics of Interventionism in Ottoman Lebanon, 1830–1861*. Centre for Lebanese Studies – I.B. Tauris, London, 2000. 3.

⁸ Jean-Pierre Alem: *Le Liban*. PUF, Paris, 1968. 46.

bukása után az ország előkelői Dzsezzár pasa támogatásának köszönhetően emírnak választották, mert azt remélték, könnyen irányítható és befolyásolható uralkodójuk lesz.⁹ Alaposan tévedtek.

Uralma (1788–1840) a modern Libanon második nagy korszakának tekinthető, hiszen a határok csaknem a nagy előd, II. Fahraddín (1598–1635) által uralt területet fogták közre. Ezért némelyek a „Nagy” jelzővel illetik.¹⁰ Mások viszont azt hangsúlyozzák, hogy kikezdté a hegyvidék felekezeti szimbiózisának alapjait, ami 1841-ben az emirátus összeomlásába, valamint a maronita keresztények és a drúzok közötti véres vallásháborúba torkollott.¹¹ Edmond Rabbath libanoni keresztény történész és jogtudós (1901–1991) különösen szigorú véleményt mond róla: a libanoni emirátus „sírásójának” nevezi.¹² Firro azt írja, uralma idejére nyúlnak vissza „a drúzok és a maroniták közötti polgárháború gyökerei”.¹³ Mi vajon az igazság? Úgy vélem, a belső egyenlenségektől eltekintve egészen 1840-ig a felekezetek meglehetősen békességben éltek a rendkívül erélyes és elképesztően céltudatos II. Basír uralma alatt – aki szinte teljesen lerázta magáról a Porta felügyeletét –, ugyanis a belső politikai ellentétek ekkor még nem a vallási különbségek mentén törtek felszínre. Ahogy Nagib Dahdah libanoni szerző fogalmaz, „1840-ig Libanonban megvalósult a politika és a vallás teljes elválasztása”.¹⁴ A hitbéli különbségek semmilyen befolyást sem gyakoroltak a társadalmi és politikai életre, a közösségek harmóniában éltek egymás mellett és egységesek voltak a tekintetben, hogy vallás- és politikai szabadságukat megőrizték.¹⁵ Az 1830-as évek vége felé azonban a Basír által támogatott egyiptomi megszállás, a feudális rendszerre mért csapásai (az előkelők meggyengítése) kiélezték a belső ellentéteket, ami valóban szétzilálta a felekezeti együttműködés rendszerét.

Emirátusa első éveiben Basírnak meg kellett küzdenie korábbi pártfogójával, a Libanon fölötti hatalomra ácsingózó Dzsezzárral, s elődjével, Juszuftal is, aki megkísérelte elveszteni trónja visszaszerzését. Ezt a veszélyt ugyan sikerült elhárítania, ennek ellenére a nagyhatalmú Dzsezzár többször is megvonta tőle az emíri címet, amit más kezébe adott. A pasa dolgát megkönnyítette, hogy nem létezett az emíri trónutódlást pontosan és egyértelműen meghatározó szabályrendszer. Minden egyes alkalommal (1793, 1794, 1798) kisebb polgárháborúra került sor, amelyek során Dzsezzár nem habozott egymás ellen uszítani a drúzokat és a keresztényeket, mivel legfőbb célja az volt, hogy mindenáron meggátolja a

⁹ Farah szerint egyenesen későbbi legnagyobb ellenfele, a nagyhatalmú Basír Dzsumblatt (1775–1825) választotta ki őt a posztra. Caesar E. Farah: *The Politics of Interventionism...* i. m. 6. A hatalomra kerülésének körülményeiről és a Dzsumblattok szerepéről részletesen lásd: Selim Hassan Hichi: *La famille des Djoumblatt du VIème siècle à nos jours*. Beyrouth, 1986. 66–71., 75–78.

¹⁰ Boutros Dīb: Béchir II le Grand (1788-1840). In: Uő. (szerk.): *Histoire du Liban des origines au XXe siècle*. Philippe Rey, Paris, 2006. 415–416.

¹¹ Erről bővebben lásd: Ferwagner Péter Ákos: Az első libanoni felekezeti küzdelmek kezdetei és az európai nagyhatalmak. In: Ferwagner Péter Ákos – Kalmár Zoltán (szerk.): *Távolabbra tekintve. Tanulmányok J. Nagy László 65. születésnapjára*. Universitas Szeged Kiadó, Szeged, 2010. 281–291.

¹² Edmond Rabbath: *La formation historique du Liban politique et constitutionnel*. Université Libanaise, Beyrouth, 1973. 179.

¹³ Kais M. Firro: *A History of the Druzes*. E.J. Brill, Leiden, 1992. 55.

¹⁴ Nagib Dahdah: *Évolution historique du Liban*. Éditions Oasis, Mexico, 1964. 90.

¹⁵ Adel Ismaïl: *Le Liban, histoire d'un peuple*. Dar al-Makchouf, Beyrouth, 1965. 97.

libanoniak egységbe tömörülését.¹⁶ Nem véletlen ezek után, hogy az emír a nyugalom és a felekezetek közötti egyensúly fenntartására törekedett. Kettős célt tűzött ki maga elé: (1) megzabolázni a feudálisokat, korlátozni a hatalmukat; (2) maga mögé állítani a hegy- és városlakókat egyaránt.¹⁷ Ezek a célok a vallásbéke fenntartását igényelték. Az emír – aki keresztény hitét egészen az egyiptomiak szíriai behatolásáig, 1832-ig eltitkolta,¹⁸ hogy az oszmán hatóságok ne vádolhassák hitehagyással – uralkodása mindazonáltal a maroniták további térhódítására utalt az addig politikailag meghatározó drúzok rovására, amit az is mutat, hogy kíméletlenül leszámolt a hatalmát veszélyeztető rivális drúz nagycsaládok, például az Abu Nakádok vagy a Dzsumblattok vezetőivel (1825–1826).¹⁹ Basír Dzsumblatt ténylegesen veszélyt jelentett az emír hatalmára: kormányzásának első húsz évében gyakorlatilag a Dzsumblattok feje nélkül semmilyen fontosabb döntés sem születhetett Libanonban. Egyesek azt feltételezik, hogy a kenyértörésre azért került sor, mert Dzsumblatt 1818-ban Muktarában, birtoka középpontjában mecsetet építtetett, a saját fennhatósága alatt élő parasztoknak pedig megparancsolta, hogy a ramadán idején böjtöljenek. A Dzsumblattok „iszlámizmusának” ezt az új megnyilvánulásait az ellenfeleik úgy értelmezték, mint törekvést a Sihábok elmozdítására és az emíri hatalom kisajátítására.²⁰

Az uralkodó hasonlóképpen súlyos csapást mért a többi drúz előkelő família, az Arszlánok, Talhúkók, Imádok és Abdal-Malikok hatalmára is. Két lázadásukat is vérbe fojtotta, a síita klán-vezért, Huszein Hamadét megfojtatta.²¹ Nem véletlenül nevezik egyesek a vérengző II. Basírt „vörös emírnek”.²² A klán-vezérek hatalmának megtörése fordulópontot jelentett az emirátus történetében, ez azonban politikai-hatalmi harcot, nem pedig felekezeti konfliktust jelentett, s mögötte az emír határozott centralizációs törekvése húzódott meg, akinek ugyanakkor a drúzokkal való kapcsolata helyrehozhatatlanul megromlott. A beiktatásában annak idején nagy szerepet játszó Dzsumblattokra mért csapás egyet jelentett azzal, hogy a drúzok politikai hegemoniájának utolsó szikrája is kialudt az országban, amit természetesen a drúzok sosem felejtettek el. Meggyengültek, elvesztették legerősebb vezetőjüket, a politikai ügyekbe való beleszólásuk súlyos csorbát szenvedett, így nem maradt számukra más, mint a bosszúvadás. Hiába politikai leszámolás történt, hiszen Basír nem azért számolt le a Dzsumblattokkal, mert drúzok voltak, hanem mert politikailag riválisainak tekintette őket, maguk a drúzok mégsem így emlékeztek vissza erre a konfliktusra. Az általuk „despotának” tartott emír, akinek pedig a politikája háttérben személyes és családi, nem pedig vallási megfontolások játszottak vezető szerepet, későbbi politikája pedig még inkább arra a

¹⁶ Azokon, akik ezekben az években vele szemben trónkövetelőként léptek fel, Basír 1809-ben bosszút állt: megvakíttatta őket.

¹⁷ Denise Ammoun: *Histoire du Liban contemporain. Tome 1. 1860-1943*. Fayard, Paris, 1997. 46–47.

¹⁸ Eugène Poujade: *Le Liban et la Syrie 1845-1860*. A. Bourdilliat, Paris, 1860. 113–114.

¹⁹ Mesterien használta ki a klánok közötti rivalizálást. Az Abu Nakádokat a Dzsumblattok segítségével törte meg, a Dzsumblattokat pedig a maronitákra támaszkodva szorította a háttérbe. Ennek során kíméletlenül járt el: az öt Abu Nakád testvérét megölette, házaikat leromboltatta, birtokaikat elkobozta. Az ellene lázadó Basír Dzsumblattot csatában legyőzte, elfogatta, megfojtatta, vagyonát szintén elkobozta. Bosszúból a Dzsumblattok emberei az egyik közeli munkatársát ölelték meg. Selim Hassan Hichi: *La famille des Djoumblatt du VIIème siècle à nos jours*. i. m. 121. skk.

²⁰ Kais M. Firro: *A History of the Druzes*. i. m. 57.

²¹ Jean-Pierre Alem: *Le Liban*. i. m. 49.

²² Fawwaz Traboulsi: *A History of Modern Lebanon*. Pluto Press, London, 2007. 9.

következtetésre juttatta őket, hogy az uralkodó egyre inkább az ő közösségük keresztény ellensége. A drúzok befolyásának meggyengülése azonban egyúttal azt is jelentette, hogy az emirátus addigi kormányzati rendszere megingott; hiszen a politikai szisztéma egyik gerincét jelentő drúz vezető szerep tűnt el, ami hosszútávon az egész struktúrát válságba sodorta. Előtérbe került a felekezeti megosztottság, a szektaszellem.²³

Az sem mellékes továbbá, hogy miközben számos maronita paraszt dolgozott a drúz feudálisok földjein, az emír környezetében kezdett kifermálódni egy szűk maronita értelmiségi-tanácsadói réteg (a Húrik, a Hazenek, a Karamok, a Dahdahok), amelyre a drúz feudálisokkal (a Dzsumblattokkal, az Arszlánokkal) szemben Basír támaszkodhatott.²⁴ Különösen a *mudabbir* (adminisztratív helyettes, eredetileg az emír gyermekeinek nevelője) hivatalát sajátították ki a keresztények, főleg a Húrik.²⁵ A *mudabbir* egyre inkább a keresztények érdekeinek védelmezőjévé, politikai vezetőjükké vált, ami előrevetítette a felekezeti elkülönülést.²⁶ A drúz–maronita mindennapi együttélés javarészt mégis zavartalannak tűnt, amit az is bizonyít, hogy a Libanon-hegység déli részén több tucat nagyobb település és több mint kétszáz falu vegyes összetételű volt. Hasonlóan alakult az Antilibanon településeinek lakossági szerkezete is. Igaz, a 19. század elején a maronita pátriárka és az egyházi rend befolyása gyorsan és folyamatosan erősödött, a politikai életben is mind jobban érezhetővé vált, ami főleg a drúzok birtokain (Metn és Súf vidékén) élezte ki az ellentéteket. A felekezetek közötti békesség fenntartása már csak azért sem lehetett könnyű, mert a 19. század elején érezettni kezdte a hatását az Arábiából terjedő vahnábizmus. A puritán, szigorú iszlám reformmozgalom hatására Szíriában számos keresztényellenes intézkedést vezettek be,²⁷ hiszen a vahnábíták kevésbé voltak türelmesek más vallásokkal, sőt magukkal a muszlimokkal szemben is: „azokat, akik nem osztják nézeteiket, nem muszlimoknak, hanem hitehagyottaknak tekintik”.²⁸ Mikor a törökök szembeszálltak a Damaszkuszt fenyegető vahnábítákkal, II. Basír is támogatta őket, s 1810-ben 15 ezer kiváló katonát bocsátott a Porta rendelkezésére.²⁹

Basír lavírozó politikájára (vagy politikai zsenialitására?) jó példa Bonaparte 1798-ban indított egyiptomi hadjárata, amely a „keleti kérdés” alakulásában kulcsfontosságú ese-

²³ Leila Tarazi Fawaz: *An Occasion for War. Civil Conflict in Lebanon and Damascus in 1860*. I.B. Tauris, London, 1994. 19.

²⁴ Nadine Picaudou: *La déchirure libanaise*. Éditions Complexe, Bruxelles, 1989. 24–25.

²⁵ Abdo I. Baaklini: *Legislative and Political Development: Lebanon, 1842–1972*. Duke University Press, Durham, 1976. 37.

²⁶ Iliya F. Harik: *Politics and Change in a Traditional Society. Lebanon, 1711–1845*. Princeton University Press, Princeton, 1968. 167–199.

²⁷ Selim Hassan Hichi: *La famille des Djoumblatt du VIIème siècle à nos jours*. i. m. 85.

²⁸ Bernard Lewis – Buntzie Ellis Churchill: *Islám. Nép és vallás*. HVG Könyvek, Budapest, 2009. 163.

²⁹ A vahnábíták megjelenésének hatására a szíriai török politika szigorúbbá vált a nem muszlimokkal szemben, s a velük szembeni megkülönböztető intézkedéseket (pl. ruhaviselet) megszigorították. A megaláztatás elől sokan Libanonba, azon belül is főképpen Bejrútba menekültek. Jacques Nantet: *Histoire du Liban*. Les Éditions du Minuit, Paris, 1963. 137–138.; Kamal S. Salibi: *The Modern History of Lebanon*. Frederick A. Praeger, New York, 1965. 23–24.; Antoine J. Abraham: *Lebanon at mid-century. Maronite–Druze Relations in Lebanon 1840–1860. A Prelude to Arab Nationalism*. University of America, Lanham, 1981. 52.

ménynek számított,³⁰ s az amerikai Marriott szerint „először irányította rá a francia nép figyelmét a közel-keleti probléma nagy fontosságára”, mintegy „felkavarta a kereskedők és diplomaták képzeletét”.³¹ A forradalom tábornoka július 1-jén ért partot, három héttel később pedig bevette Kairót. Miután az angolok augusztus 2-án Alexandriától keletre, Abu-Kírnál szétverték a francia flottát, a hazájától elszigetelt Napóleon 13 ezer gyalogos és lovas élén átkelt a Sínai-félszigeten és a török kézen lévő Palesztina meghódítására indult. Egyiptom bizonytalan belső helyzete, a rendszeres franciaellenes felkelések, megmozdulások nem tették lehetővé, hogy több katonát vigyen magával. Az Oszmán Birodalomhoz tartozó Egyiptom meghódítása, valamint Szíria fenyegetése azonnali válaszlépésre ösztönözte a Portát: 1798 szeptemberében hadat üzent Franciaországnak, s a diplomáciai kapcsolatokat is megszakította. A szultán *dzsihád*ot hirdetett (Dib szerint éppen ezért robbant ki októberben Kairóban a franciaellenes felkelés, amit vérbe fojtottak).³² Ezt követően a franciák addig meghatározó levantei kereskedelme összeomlott, a térségben pedig fokozatosan Nagy-Britannia vált a legfőbb áruszállítóvá.

Bonaparte tökéletesen tisztában volt a szíriai és palesztinai politikai viszonyokkal, s tudta, hogy Dzszejár legyőzéséhez maga mellé kell állítania mindazokat, akik a pasa uralmának kárvallottjai. Közéjük tartozott Basír Siháb is, aki szerette volna lerázni magáról a nagyhatalmú Dzszejár basáskodását. Napóleon rá akart játszani az arabok nemzeti érzéseire, arabizmusukra, s abban reménykedett, hogy Szíria arabjai fellázadnak a törökök ellen, őt pedig felszabadítójukként fogadják. A probléma egyik legkiválóbb szakértője, Henry Laurens szerint a szíriai hadjárat elsődleges célja éppen ezért az volt, hogy az oszmán hadsereg által jelentett fenyegetés elhárításán túl kieroszakolja a birodalom felbomlását – legalábbis annak ázsiai tartományaiiban – népei felkelése segítségével.³³ Az arab népek koalíciójának élére állva Konstantinápoly bevétele lehetővé tette volna a Nagy Sándor-féle dicsőségről álmódó ifjú Napóleon számára ama tervének megvalósítását, hogy biztosítsa az egyiptomi francia jelenlét állandóságát, valamint a franciák és a keleti arabság unióját, valamiféle „francia–arab kolónia” létrehozását. Hozzájuk csatlakozhattak volna később a kurdok, örmények, perzsák stb. Grandiózus elképzeléseire jó példa, hogy a tábornok felvette a kapcsolatot a dél-indiai britellenes küzdelmet irányító Tippu szultánnal is.³⁴

³⁰ Erről részletesen lásd: Henry Laurens: *L'expédition d'Égypte 1798-1801*. Seuil, Paris, 1997.; ill. Pécsi Ágnes: *Egy „tudományos” hadjárat: Napóleon Egyiptomban*. Korrekt Kiadó, Budapest, 1995.

³¹ John Arthur Ransome Marriott: *The Eastern Question. An Historical Study in European Diplomacy*. Clarendon Press, Oxford, 1918. 7.

³² Boutros Dib: Béchir II le Grand (1788-1840). i. m. 422.

³³ Henry Laurens: *L'expédition d'Égypte 1798-1801*. i. m. 259., 263. Laurens említést tesz arról, hogy Franciaországban nem a tábornok volt az egyetlen, aki „forradalmat” akart kirobbantani a Közel-Keleten. Egy 1798 őszén Talleyrand-hoz eljuttatott névtelen jelentés szerint az Oszmán Birodalom legyőzésének egyetlen módja a forradalom: Bonaparte „Szíriában találkozni fog a Libanon-hegységben élő drúzokkal és más népekkel. A függetlenségük kivívására szólítja majd őket, ők pedig hallgatni fognak a szavára.” Ugyanebben az időszakban a Direktórium bátorította a görög forradalmárokat is és az itáliai Anconában ügynökséget hozott létre, amelynek az volt a feladata, hogy felkeléseket készítsen elő a Balkánon.

³⁴ William E. Watson: *Tricolor and Crescent. France and the Islamic World*. Praeger Publishers, Westport, 2003. 13.; Iradj Amini: *Napoleon and Persia. Franco-persian Relations Under the First Empire*. Mage Publishers, Waldorf, 1999. 10–14., 30–37.

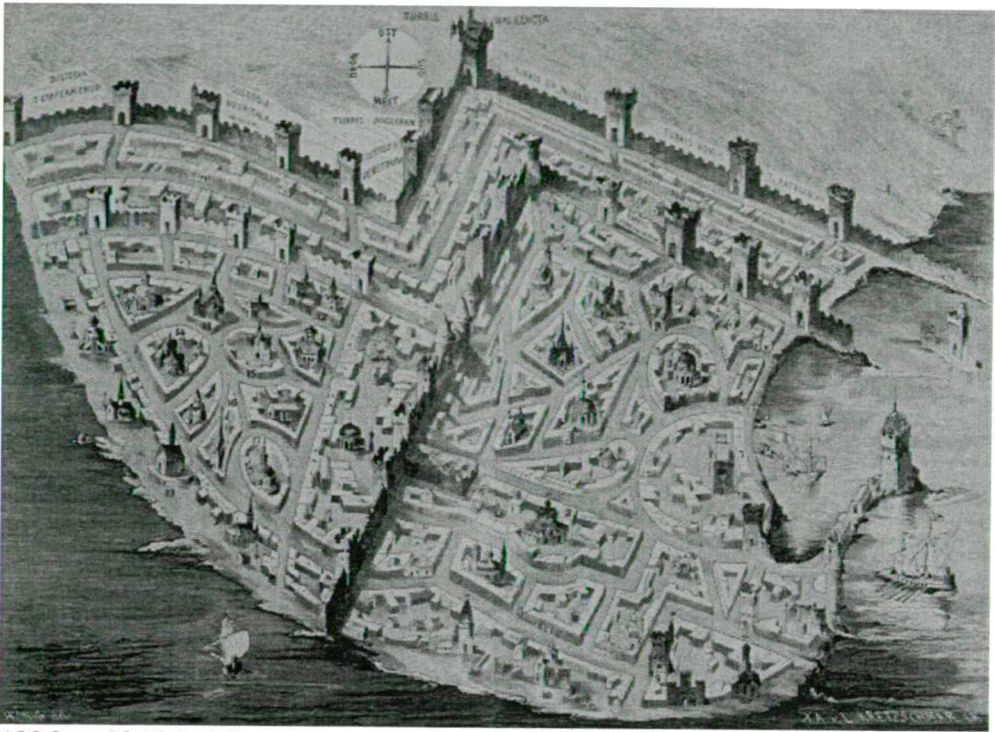
Ahhoz azonban, hogy ez a nagy ívű terv realizálódhasson, le kellett győzni Dzsézárt és be kellett venni Akkót. Bonaparte egykori iskolatársának és személyi titkárának, Bourrienne-nek (1769–1834) így írt terveiről: „Ha sikerrel járok, amiben reménykedem, a városban kezembe kerül a pasa kincstára és háromszázezer embernek való fegyverzet. Fel-lázítom és felfegyverzem egész Szíriát, melyet felháborított Dzsézár zsarnoksága (...). Damaszkuszba és Aleppóba vonulok. Miközben az elégedetlenek földjein haladok keresztül, folyamatosan növelem a seregemet; bejelentem a népnek a szolgaság és a pasák zsarnoki kormányzatának eltörlését. Felfegyverzett tömegek élén érkezek Konstantinápolyba. Elsöpröm a török birodalmat. Keleten új, nagy birodalmat alapítok, aminek révén az utókor örökre megőrzi emlékemet, Párizsba pedig talán Drinápolyon és Bécsen át jutok haza, miután eltöröltem a Habsburg-házat.”³⁵

A fiatal tábornok 1799. február 10-én hagyta el Kairót, hogy utolérje a már úton lévő hadoszlopát. 19-én elfoglalta a Sínai-félszigeten fekvő el-Aris, 24-én Gázát, március 6-án pedig Jaffát. Jaffa bevételekor szörnyű mészárlásra került sor. Napóleon el-Aris védőit csupán lefegyverezte, majd – miután megígértette velük, hogy többet nem harcolnak ellene – elengedte őket. Jaffában azonban ismét szembetalálkozott velük, ráadásul a védők meggyilkolták azokat a francia parlamentereket, akik a megadásról mentek tárgyalni velük. Ez dühítette fel a támadókat, akik brutális kegyetlenséggel álltak bosszút. A francia sereg március 14-én érkezett meg Akkó falai alá.

A csapatok látványa, amelyeknek a presztízsét villámgyors egyiptomi és palesztinai győzelmeik jelentősen megnövelték, félelemmel töltötte el a helyőrséget. Dzsézár azonban rendkívül energikusan lépett föl, bízott a jól kiépített védelmi állásokban, a védőket pedig Jaffa sorsára utalva emlékeztette arra, hogyan járnak, ha vereséget szenvednek. Ennek meg is lett az eredménye, mert megacélozta az ellenállást.³⁶

³⁵ Louis Antoine Fauvelet de Bourrienne: *Memoirs of Napoleon Bonaparte*. Charles Scribner's Sons, New York, 1891. E-könyv, <http://www.gutenberg.org/files/3567/3567-h/3567-h.htm>, letöltés: 2011. november 15.

³⁶ Boutros Dib: *Béhir II le Grand (1788-1840)*. i. m. 421.

Akkó madártávlatból

Annak ellenére, hogy egy kisebb francia egység április elején elfoglalta az északabbra fekvő Szúrt (az egykori Türoszt), a Tábor-hegynél és Názáretnél pedig 16-án és 17-én megfutamították az Akkó felmentésére igyekvő, legalább tízszeres túlerőben lévő ellenséget, Akkó erődjének ostroma elhúzódott. Valószínű, hogy Bonaparte nem volt tisztában az erődítmények tényleges állapotával („rozzant bagolyvár”³⁷), azt hitte, könnyebb dolga lesz, ráadásul nem voltak igazán hatékony ostromágyúi. A veszteségek nyomán, valamint annak révén, hogy a tengeren keresztül török erősítés érkezett, a franciák fölénye fokozatosan kiegyenlítődött. Ráadásul pestisjárvány ütötte fel a fejét a táborban. Ezért a tábornok segítséget és erősítést kért Basirtól, akiről tudta, hogy keresztény. Március 19-i levelében tudatta az emírrrel, hogy bekerítette Akkót, s hogy szándékában áll Dzszezár zsarnokságának szétzúzása. Megígérte, hogy Libanonnak függetlenséget ad, és a szívós Dzszezárral szemben segíti. Levelében a következőket olvashatjuk:

„Miatán hatalmamba kerítettem egész Egyiptomot, átkeltem a sivatagon és benyomultam Szíriába. Elfoglaltam el-Aris, Gáza és Jaffa erődítményeit, amelyeket Dzszezár pasa csapatai tartottak megszállva. Legyőztem és megsemmisítettem az egész hadseregét. Nemrég beszorítottam Akkóba, amelyet két napja ostrom alatt tartok.

³⁷ Merezskovszkij: *Napoleon élete*. Aqua Kiadó, Budapest, 1993. 92.

Azért sietek ezeket a híreket a tudomására hozni, mert tudom, hogy örömet fognak okozni Önnek, mivel ezek a győzelmek megsemmisítik egy kegyetlen ember zsarnokságát, aki oly sok rosszat tett a bátor drúz népnek³⁸ és az egész emberi fajnak.

Az a szándékom, hogy visszaadjam a drúz nép függetlenségét, csökkentsem az általa fizetett adót, és visszajuttassam számára Bejrútot s más városokat, melyek elengedhetetlenek a kereskedelméhez.

Azt kívánom, hogy Ön vagy a küldötte a lehető leghamarabb jöjjön el hozzám ide, Akkóba, hogy határozhassunk azokról a lépésekről, amelyek szükségesek közös ellenességünk legyőzéséhez.

Közzéteheti a drúzok falvaiban, hogy mindazok, akik a táborunkba élelmet, főleg pedig bort és pálinkát akarnának szállítani, az utolsó fillérig ki lesznek fizetve.”³⁹

Ez a levél azt mutatja, Napóleon mélységesen meg volt győződve arról, hogy a franciák és a libanoniak érdekei közösek, ennek megfelelően pedig a közöttük kötendő szövetség a világ legtermészetesebb dolga lenne. Kiderült azonban, hogy a dolog korántsem ilyen egyszerű.

A Napóleon kérésére adott pozitív válasz az emír részéről egyet jelentett volna az oszmánokkal való szembefordulással, de egyet jelentett volna az angolokkal való kenyértöréssel is, akiknek a flottája a partok előtt cirkált.⁴⁰ Az is óvatossá tette a felekezeti megbékélésre törekvő Basírt, hogy a közösségek megosztottak voltak, a síiták és a maroniták inkább a franciák, a drúzok inkább a törökök felé húztak.⁴¹ Utóbbiaknak ugyan nem volt különösebb okuk arra, hogy az oszmánokhoz ragaszkodjanak, egy esetleges francia megszállást azonban számukra még hátrányosabb fejleménynek gondoltak. Titkos tanácskozásokat rendeztek, amelyeken döntöttek arról, hogy fegyveresen is ellenállnak Napóleonnak, ha pedig Basír a pártjára áll, vele is szembeszegülnek. Felmerült az is, hogy a drúz sejkek egységesen emigráljanak, amit végül elvetettek, ennek ellenére több családfő is a nehezen járható Vádi-et-Taimba és Hauránba való távozás mellett döntött. Ugyanígy tett a szunnita lakosság egy része is, amely a francia sereg közeledtének hírére pánikba esett, a nagycsaládok pedig Damaszkuszba vagy más, biztonságosabbnak gondolt városba menekültek.⁴²

Vajon mi húzódnhatott meg e magatartás mögött? A drúzok talán félték attól, hogy a franciák érkezésével a felekezeti egyensúly a már amúgy is számbeli fölényben lévő keresztények javára fog eltolódni, akik kereskedelmi és ipari tevékenységükből mind jobban meggazdagodtak. Az is valószínűsíthető, hogy tudták, az eredetileg szunnita muszlim Sihábok egy része áttért a kereszténységre, s maga az emír is maronitává lett. Ilyen körülmények között joggal feltételezhették, hogy a francia megszállás teljesen felborítja az

³⁸ A korabeli Európa Libanont drúzok által irányított területnek tekintette, ezért azonosították sokan az ott élőket a drúz felekezettel.

³⁹ Baron Ignaz de Testa: *Recueil des traités de la Porte ottomane avec les puissances étrangères*. I. Amyot, Paris, 1864. 576.

⁴⁰ A Sidney Smith tengernagy (1764–1840) vezette brit flotta feltűnése valóságos katasztrófát jelentett Bonaparte számára. 1799. március közepén megakadályozta, hogy Egyiptomból a franciák tengeren szállítsák Akkóba a nehéztüzérségüket. Az ágyúk hiánya lényegében kudarcra ítélte az ostromot. Az angol hajók folyamatosan bombázták a franciákat.

⁴¹ Selim Hassan Hichi: *La famille des Djoumblatt du VIIème siècle à nos jours*. i. m. 72.

⁴² Boutros Dib: Béchir II le Grand (1788-1840). i. m. 423.

egyensúlyt. Azt is számításba kell vennünk, hogy Dzsezzár a korábbi években viszályt szított a felekezetek között, ennek a politikának pedig kezdtek megmutatkozni a gyümölcssei, hiszen a közösségek egyre bizalmatlanabbak lettek egymás iránt. A váli nem sokkal korábban, mikor még mit sem tudott Bonaparte Közel-Keletre érkezéséről, nagyszámú keresztényt üzött ki a tengerparti városokból, akik azelőtt szinte kisajátították maguknak a pénzügyi műveleteket. Akárhogyan is, Libanon történetében alighanem ez volt az első alkalom, hogy a hegyvidékiek egy adott politikai kérdésben a felekezeti hovatartozás szerint foglaltak állást. Mindenesetre ekkor még a választóvonalak nem jelentettek mély elhatárolódást: egyfelől a kivándorlás messze nem volt általános, másfelől gyakran előfordult, hogy muszlimok támadtak meg muszlim karavánokat muszlim többségű régiókban. Ez persze szomorú, de a felekezetközi kapcsolatok szempontjából a nemzeti egységre ez még mindig viszonylag kis veszélyt jelentett.

Egyes síita körök, amelyeket kimerített Dzsezzár pasa szigorú adóprése, a francia támadásban lehetőséget láttak arra, hogy megszabaduljanak a kormányzótól. Valójában Bonaparte felhívása után nagyon hamar a hegylakók (főleg síiták és maroniták) nagy számban jelentek meg a franciák táborában, hogy jó áron mindenféle élelmiszert és bort adjanak el, illetve hogy fegyvert vásároljanak. Különösen a síiták részéről mondhatjuk, hogy a francia expedíciós hadtesttel való kapcsolatuk elsősorban kereskedelmi természetű maradt: az élelmezésében, ellátásában értékes szolgálatokat nyújtottak. Ami a maronitákat és a görög katolikusokat illeti, általánosságban II. Basírt támogatták és nem haboztak eladni a franciáknak mindazt, amire szükségük volt. Tudunk ugyanakkor arról is, hogy néhány maronita szerzetes a hadjáratot megelőzően leveleket küldött a Direktóriumnak Párizsba, amelyekben könyörögtek, hogy küldjék hozzájuk a „nagy Bonaparte tábornokot”, és szabadítsák meg őket Dzsezzár zsarnokságától.⁴³ Mindebben a francia tisztek a libanoniakkal kötendő szövetség jelét vélték felfedezni. Meglehetően, Napóleon éppen az említett levelek hatására gondolhatta úgy, hogy a libanoni maronita közösség egy az egyben fel fog lázadni az oszmánok ellen, és az ő pártjára áll.

Az átfogó keleti felkelés kirobantása érdekében ugyanakkor ténylegesen csak Basír emír léphetett volna fel hatékonyan. Ámde mérlegelve a lehetőségeket végül a kiválás politikáját választotta, hallgatásba burkolózott, s nem is válaszolt Bonaparte levelére, aki pedig csodálatos puskát küldött neki ajándékba.⁴⁴ Magatartása tökéletesen érthető: Dzsezzár már így is nehezelt rá, amiért nem sietett Akkóban a segítségére. A pasa azonnali katonai segítséget követelő levelére azt válaszolta, hogy országa helyzete egyelőre instabil, ő pedig csak nemrég szerezte vissza felette a hatalmat, a családfők nem engedelmessé válnak neki... Ezenkívül – mint utaltam rá – a drúzok erőteljesen elleneztek mindennemű együttműködést a franciákkal, s a szíriai Hauránba való emigrációval fenyegetőztek.⁴⁵ A hegyvidék keresztény családfőit pedig az angolok igyekeztek eltántorítani attól, hogy a konfliktusban Napóleon mellé álljanak. Sidney Smith admirális – aki egy évvel korábban a párizsi Temple börtönéből kalandos körülmények között szökött meg⁴⁶ – április 14-én figyelmeztette őket a tábornok valódi szándékaira:

⁴³ Uo. 424.

⁴⁴ Yassine Soueid: *Histoire militaire des muqâta'a-s libanais à l'époque des deux émirats. Tome II. L'émirat chéhabite (1698-1842)*. Université Libanaise, Beyrouth, 1985. 529.

⁴⁵ Jean-Pierre Alem: *Le Liban*. i. m. 47.

⁴⁶ A. Z. Manfred: *Napóleon*. Kossuth Könyvkiadó – Gondolat Kiadó, Budapest, 1982. 144–145.

„Az arabok révén Bonaparte muszlimmá akar válni, miközben azzal kérkedik, hogy templomokat rombolt le, fészületeket tört össze és csökkentette a pápa befolyását. Nem meglepő hát, hogy a hegyvidék lakóinak ezzel ellentétes állításokat hangoztat. Ígéreteit nem tartja be, s ha célját eléri, nem ismer irtalmat. Ami minket illet, mi tartjuk a szavunkat, mert mi nemes származásúak és keresztények vagyunk. A politikánk lojális; az elnyomó ellen lépünk fel, hogy segíthessük az elnyomottat. (...) Azt tanácsoljuk önöknek, hogy ne ingereljék a nagyhatalmokat, s ne lépjenek semmilyen kapcsolatba a franciákkal. Ne bízzanak bennük, ellenben bátran folyamodjanak a mi védelmünkhöz! Reménykedünk abban, hogy tárgyalhatunk önökkel, ezért arra kérjük önöket, küldjenek hozzánk megbízottat, akinek őszintén felfedhetjük, mi szolgálja az érdekeiket, és mi válik a javukra.”⁴⁷

Smith tehát védelmet ígért a libanoni keresztényeknek, s az egyik tisztjét el is küldte Basírhoz, akinek megüzente, nem hagyja, hogy Dzsezzár a jövőben fellépjen ellene. Ezek után nem meglepő módon az emír inkább az angolok mellé állt, legalábbis erre utalnak a brit tengernagynak küldött sorai:

„Úgy döntöttünk, kapcsolataink barátiak lesznek önökkel, ha egyszer önök a franciák ellenségeinek nyilvánítják magukat. (...) Arra kérjük, álljon készen az embereivel a nagyvezír fogadására. Helyes volna, ha azt tanácsolnák a muszlim és a keresztény lakosságnak egyaránt, hogy távolodjanak el az ateista nemzetől [a franciáktól – FPÁ], és maradjanak hűek az oszmán kormányzathoz. Jaj azoknak, akik nem hallgatnak önökre! Úgy tekintünk nemzetükre, mint a miénkre, utasításaikra pedig úgy, mintha tőlünk származnának.”⁴⁸

Sidney Smith a harcokban megsebesült unokaöccsét Basírhoz küldte lábadozni, június elején pedig személyes találkozásra is sor került közöttük a hegyvidéki Ain-Nub faluban. Első alkalommal fordult elő, hogy egy nagyhatalom ezáltal közvetlen részese lett a libanoni belügyeknek, ami a későbbiekben megszokott dologgá fog válni.

Jegyezzük meg, hogy Basír franciákkal szembeni magatartása a szakirodalomban – úgy tűnik – nem kellőképpen tisztázott. Abraham szerint az emír kimondottan elutasító választ adott Bonaparténak, ráadásul két ízben is.⁴⁹ Nantet szerint viszont nem volt a franciákkal kifejezetten ellenséges, s válaszolt Napóleonnak, méghozzá azt, hogy segíteni fog neki, ha a francia csapatok beveszik Akkót, amire azonban – mint tudjuk – nem került sor. E verzió szerint Bonaparte méltatlankodva, csalódottan vette tudomásul az emír döntését, pedig – így Nantet – az titokban ugyancsak küldött élelmet és bort a forradalom katonáinak. Az ostromló franciáknak azonban mind több és több ellátmányra volt szükségük, ezért Napóleon folyamatosan ilyen értelmű kérésekkel bombázta az emírt. Basír szerencséjére az egyik méltatlankodó hangnemű francia levelet Dzsezzár egyik őrzárata elfogta, s az így a pasa kezébe került. Utóbb köszönetet mondott és gratulált is az emírnek a hűségéért... Van,

⁴⁷ Közli: Selim Hassan Hichi: *La famille des Djoumblatt du VIIème siècle à nos jours*. i. m. 73.

⁴⁸ Idézi: Henry Laurens: *L'expédition d'Égypte 1798-1801*. i. m. 275.

⁴⁹ Antoine J. Abraham: *Lebanon at mid-century...* i. m. 44.

aki szerint Basír a franciák győzelmét kívánta, mert így megszabadult volna Dzsezzártól, sőt akár a szultántól is. Döntését azonban Akkó sorsához kötötte, amelynek az erődítményeit sokkal jobban ismerte, mint Napóleon. Ráadásul azt is tudta, hogy az angolok tetemesen utánpótlást juttatnak a városba, és megakadályozzák a francia nehéztüzérség átszállítását Egyiptomból.⁵⁰ Ez a politika emlékeztethet bennünket a nagy előd, II. Fahraddín magatartására, aki a 17. század elején csak azzal a feltétellel lett volna hajlandó erősítést küldeni toscanai szövetségésének, ha előbb a firenzeiek elfoglalják a ciprusi Famagustát.

Van olyan maronita forrásunk, amely rendkívül kritikus a franciákkal szemben: „A franciák, ezek az ateisták minden vallással szemben fellépnek. Nem hisznek az utolsó napban. (...) Kifosztják a templomokat. (...) Ezenfelül azt állítják, hogy minden ember egyenlő!”⁵¹ Egy másik forrás szerint a maroniták nem a pápát háttérbe szorító Napóleon, hanem a franciák iránti tiszteletből szállítottak ellátmányt az ostromlóknak: „Francia testvéreinkhez küldtek bennünket, nem pedig önhöz, aki üldözi a római katolikus anyaszentegyházat.” A kereszténységgel szembeni fellépését, az iszlámmal való rokonszenvét (Egyiptomban a muszlimok iránt teljes türelmet tanúsított és kinyilvánította tiszteletét a Korán iránt) később, 1807-ben az orosz szent szinódus is a császár hitetlensége bizonyítékának tekintette.⁵² A tábornok a tolmácsa, Amédée Jaubert (1779–1847) útján mindenesetre köszönetet mondott a maronitáknak és így válaszolt: „Elismerem, hogy a maroniták emberemlékezet óta franciák; én magam is római katolikus vagyok. Meg fogják látni, hogy általam az egyház diadalmaskodni fog és messzire terjeszkedik.”⁵³ Salibi pedig említést tesz egy érdekes momentumról, miszerint Basír titkos megbízatással már 1798-ban elküldte Napóleonhoz Egyiptomba egyik bizalmi emberét, Nikula at-Turk költőt.⁵⁴ Akárhogy is, az emír lavírozó politikájára jellemző, hogy amikor a franciák ellen az oszmán nagyvezír parancsnoksága alatt török kontingensek vonultak keresztül Libanonon Palesztina felé, Basír az ő ellátásukról is gondoskodott.⁵⁵ Találó az egyik libanoni történész megfogalmazása: az emír leginkább a „pozitív semlegesség” politikáját részesítette előnyben.⁵⁶

Maga Napóleon a Szent Ilonán írt visszaemlékezéseiben minden valószínűség szerint jelentősen elrugaszkodott a valóságtól, amikor egy Basírral kötött titkos megállapodást vizionált:

⁵⁰ Boutros Dib: *Béchar II le Grand (1788-1840)*. i. m. 424.

⁵¹ Uo. 422.

⁵² J. Tarle: *Napóleon*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1967. 56–57.

⁵³ Nicolas Murad: *Notice historique sur l'origine de la nation maronite et sur ses rapports avec la France, sur la nation druze et sur les divers populations*. Librairie d'Adrien Le Clère, Paris, 1844. 36–37.; Louis de Baudicour: *La France au Liban*. E. Dentu, Paris, 1879. 24.

⁵⁴ Kamal S. Salibi: *The Modern History of Lebanon*. i. m. 129. A francia megszállás alatt egész végig Egyiptomban maradt, s folyamatosan kapcsolatban állt Basírral. Az volt a feladata, hogy felmérje a francia hadsereg erejét és a Nílus partján a hatalmat gyakorló mamelukok védelmi képességeit. Valószínűleg arról számolt be felettesének, hogy a franciák nem túl acélosak, s talán ez is közrejátszhatott abban, hogy Basír nem állt melléjük Akkó ostrománál.

⁵⁵ Ezért cserébe a nagyvezír ünnepélyes *fermánban* (rendeletben) „a drúz hegyvidék, Vádi-et-Taim, Baalbek és a Bekaa-völgy, valamint Büblosz” kormányzójává nevezte ki Basírt. Denise Ammoun: *Histoire du Liban contemporain*. i. m. 48–49.

⁵⁶ Yassine Soueid: *Histoire militaire des muqáta'a-s libanais à l'époque des deux émirats...* i. m. 529., 556–562.

„A Tábor-hegyi ütközetnek ígéretes következményei lettek: a drúzok, a maroniták, Szíria keresztény lakossága és néhány héttel később Örményország keresztény küldöttei előzőnlőtték a francia tábornokot. A drúzokkal kötött titkos szerződésben megállapodtunk, hogy a főparancsnokuk a saját tisztjeik által vezetett 6000 drúzt és 6000 maronitát fogad a zsoldjába, akik csatlakozni fognak a Damaszkusz ellen vonuló francia sereghöz.”⁵⁷

Ezzel szemben az a tény, hogy Basír nem csatlakozott a franciákhoz, sőt inkább az angolok és a törökök pártjára állt, önmagában is kudarcra ítélte Napóleon keleti elképzeléseit. Ennek egyébként váratlan következményei lettek: egyesek szerint az emír magatartása hozzájárult ahhoz, hogy Bonaparte kidolgozza egy zsidó állam palesztinai létesítésének tervét, amiből azonban csupán 150 évvel később lett valóság. Izrael megalakulásához persze a forradalom tábornokának vajmi kevés köze volt, ráadásul a tekintélyes Jean Tulard kételkedik az egész terv valódiságában.⁵⁸ Egyáltalán nem kizárt, hogy a számtalan nehézség mellett az is az ostrom félbeszakítására ösztönözte, hogy otthon, Franciaországban a második koalíció (Ausztria, Anglia, Oroszország, Nápoly) fellépése kritikus helyzetet teremtett, ezért nem akart tovább keleten időzni.

Napóleon távozása után Dzsézár pasa nem feledkezett meg arról, hogy Basír nem állt ki mellette egyértelműen, s nem segítette teljes melleszélességgel a franciák ellen. A következő években Akkóból öt Siháb is emíri címet kapott. A polgárháború elkerülése érdekében a fenyegetett Basír 1801-ben Sidney Smith segítségével egy brit hajó fedélzetén Ciprusra, onnan Egyiptomba ment, ahol találkozott a birodalom nagyvezírével, Szulejmán pasával, akit annak idején ellátmányban részesített. Utóbbi megígérte neki, hogy közbenjár az érdekében Dzsézárnál, így a képen látható Basír hazatérhetett, de az akkói pasa jelentette veszély csak annak 1804-es halálával szűnt meg teljesen.⁵⁹

Az ezt követő évtizedekben az uralkodó sokat tett azért, hogy hozzá hű tisztviselői réteg jöjjön létre, amit ugyan teljes egészében nem sikerült elérnie, de a központi közigazgatást megvalósította. Ennek székhelye Beiteddínben volt, ahol az emír 1806-ban adott utasítást egy, a hatalmát és dicsőségét hirdető ragyogó palota felépítésére. A munkában építészek, festők, képzőművészek sora vett részt.⁶⁰ Az 1811-ben átadott épület vízellátásáról 15 km hosszú csatorna gondoskodott, mely összegyűjtötte a környékbeli patakok és források vizét.⁶¹ A palotában Basír rangjának megfelelő udvart tartott és több ezer fős helyőrség állt rendelkezésére.⁶² Egységes – és szigorú – igazságszolgáltatást, hatékony

⁵⁷ Idézi: Henry Laurens: *L'expédition d'Égypte 1798-1801*. i. m. 275–276.

⁵⁸ Jean Tulard: *Napóleon*. Osiris, Budapest, 1997. 118.

⁵⁹ Kamal S. Salibi: *The Modern History of Lebanon*. i. m. 21–22.

⁶⁰ Denise Ammoun: *Histoire du Liban contemporain*. i. m. 50.

⁶¹ A palotáról lásd: Camille Aboussouan (szerk.): *L'architecture libanaise du XVe au XIXe siècle. Le bonheur de vivre*. Les Cahiers de l'Est, Beyrouth, 1985. Elsőként, de főleg 221–224.

⁶² Louis de Baudicour: *La France en Syrie*. E. Dentu, Paris, 1860. 11.

rendőrséget teremtett. A pénzügyek egyensúlyban maradtak, pedig a törökök csak 1844-ben vezették be az egységes pénzügyi rendszert.⁶³ Feudális jellegű erős hadsereg állt a rendelkezésére, ezenkívül széleskörű közmunkákat (pl. hidépítéseket) indított. Az ösvényeket utak váltották fel, a gazdaság pedig sokat profitált a szállítás fejlődéséből. Az első kerekes kocsik így is csak 1861-ben jelent meg Szíriában, ami nem volt más, mint a Bejrút és Damaszkusz között közlekedő delizsánsz.⁶⁴ Erőfeszítéseket tettek a gabonatermesztés, a gyümölcsfa-telepítés és a szőlőművelés terén, fellendült a selyemhernyó-tenyésztés⁶⁵ és a külkereskedelem. Basírnak sikerült megszilárdítania az uralmát Libanonban, hatalma kiteljesedett, befolyása pedig egész Szíriára kiterjedt. Közvetlen célja immáron a modern libanoni állam megteremtése lett.

⁶³ Igaz, Libanonban jó ideig még külföldi pénzek is forgalomban maradtak. İlber Ortaylı: *Az Oszmán Birodalom leghosszabb évszázada*. Attraktor, Máriabesnyő-Gödöllő, 2004. 120–121. Az emír 9 millió piaszter adót szedett be, ebből ötmilliót megtartott magának. Fawwaz Traboulsi: *A History of Modern Lebanon...* i. m. 10.

⁶⁴ Henry H. Jessup: *Fifty-three Years in Syria*. Vol. I. Fleming H. Revell Company, New York, 1910. 117.

⁶⁵ Úgy tűnik, ennek meghonosítása a térségben Justinianus bizánci császár uralkodásának időszakára (527–565) tehető. Fernand Braudel: *A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában. II. kötet*. Akadémiai Kiadó – Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 505.; Kais M. Firro: Silk and Agrarian Changes in Lebanon, 1860–1914. *International Journal of Middle East Studies*, 22. évf. (1990), 2. sz. 151–169.